

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Jenny Tolander

Lifting of the corporate veil?

En analys av reglerna om ansvarsgenombrott utifrån ett rättssäkerhetsperspektiv

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Joel Eriksson

Termin: VT 2018

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRKORTNINGAR	4
1 INLEDNING	5
1.1 Bakgrund	5
1.2 Syfte	6
1.3 Frågeställning	6
1.4 Avgränsningar	6
1.5 Metod och perspektiv	7
1.6 Material	8
1.7 Forskningsläge	8
1.8 Disposition	9
2 AKTIEÄGARES BEGRÄNSADE ANSVAR	10
2.1 Gällande rätt	10
2.2 Lagstiftningsprocessen	10
3 ANSVARSGENOMBROT	13
3.1 Inledning	13
3.2 Genombrottsregel med stöd i praxis?	13
3.2.1 Osjälvständighetsrekvisitet	14
3.2.2 Otillbörlighetsrekvisitet	14
3.2.3 Underkapitaliseringsrekvisitet	15
3.3 Distinktionen mellan frivilliga och ofrivilliga borgenärer	15
4 PRAXIS	17
4.1 NJA 1947 s. 647 "Dammbolaget"	17
4.1.1 Omständigheter i fallet	17
4.1.2 Rättens bedömning	17
4.2 NJA 2014 s. 877 "Processor"	18
4.2.1 Omständigheter i fallet	18

4.2.2	Rättens bedömning	19
4.3	Svea hovrätt mål T-1337-17	20
4.3.1	Omständigheter i fallet	20
4.3.2	Rättens bedömning	21
4.4	Analys av "Processor" i doktrin	23
4.4.1	Sandström	23
4.4.2	Andersson	24
4.4.3	Adestam	25
4.4.4	Rönnheden	26
4.4.5	Nerep	27
5	ANALYS OCH SLUTSATSER	28
5.1	Inledning	28
5.2	Ansvarsgenombrottet	28
5.3	Hur påverkas rättssäkerheten?	30
5.4	Avslutande kommentarer	32
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	33
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING OCH BESLUT	35

Summary

El hecho de que los accionistas estén exentos de responsabilidad personal es una piedra angular importante de la forma corporativa. Esta libertad ha llevado a algunos abusos por parte de las accionistas en su forma de operar compañías. Para remediar esto, se ha desarrollado en la práctica a las instituciones velo corporativo, donde se requieren los accionistas en ciertas circunstancias para solidariamente responsable con la empresa de sus obligaciones.

Ya en 1987, un SOU llegó con propuestas legislativas posteriores para introducir un desglose de responsabilidad para los accionistas en la Ley de Sociedades. La propuesta fue duramente criticada y no se introdujo ninguna ley. Incluso hoy, no se ha incorporado ninguna sección de la Ley de Sociedades que explícitamente impone responsabilidad personal a los accionistas.

El trabajo explica el trabajo legislativo y las razones por las cuales no se ha realizado ninguna enmienda legislativa.

El hecho de que un accionista pueda ser condenado por incumplimiento de responsabilidad a pesar de que no existe una norma en la Ley de Sociedades es problemático para la seguridad jurídica.

Son fundamentales en el documento tres casos legales que se han utilizado para averiguar cómo los tribunales han desglosado la responsabilidad del instituto. El indicativo gobernante NJA 2014 p. 877 eligieron Tribunal Supremo de alejarse de las condiciones que previamente habían sido fundamental para la responsabilidad personal. El factor decisivo en el caso fue el tipo de reclamo y el propósito del estado de derecho sobre el cual se basó el reclamo.

Desde una perspectiva de seguridad jurídica, se ha considerado difícil introducir una ley tan vaga como la propuesta en el trabajo legislativo. Al mismo tiempo, no es legal certeza aplicar un incumplimiento de responsabilidad para los accionistas. Sin embargo, a pesar del problema, se considera más legal

continuar como hoy que intentar incorporar una regla en la ley. La seguridad jurídica no aumentaría si se produce una regulación de equipo.

Sammanfattning

Att aktieägare är befriade från personligt betalningsansvar är en viktig hörnsten i bolagsformen. Denna frihet har lett till ett visst missbruk från aktieägare i deras sätt att driva bolag. För att råda bot på detta har det i praxis vuxit fram ett ansvarsgenombrottsinstitut där aktieägare i vissa situationer åläggs att svara solidariskt med bolaget för dess förpliktelser.

Redan år 1987 kom en SOU med efterföljande lagförslag om att införa en regel om ansvarsgenombrott för aktieägare i aktiebolagslagen. Förslaget blev hårt kritiserat och någon lag infördes inte. Än idag har det inte inkorporerats någon paragraf i aktiebolagslagen som explicit ålägger aktieägare personligt ansvar.

I arbetet redogörs för lagstiftningsarbetet och anledningarna till att någon lagändring inte skett. Det faktum att en aktieägare kan dömas för ansvarsgenombrott trots att det inte finns någon regel i aktiebolagslagen är problematiskt för rättssäkerheten.

Centralt för uppsatsen är tre rättsfall som har använts för att söka reda ut hur institutet ansvarsgenombrott har tillämpats av domstolarna. I det vägledande avgörandet NJA 2014 s. 877 valde Högsta domstolen att gå ifrån de rekvisit som tidigare varit avgörande för det personliga ansvaret. Avgörande i rättsfallet var vilken typ av fordring det handlade om samt ändamålet bakom den rättsregel som fordringen vilade på.

Ur ett rättssäkerhetsperspektiv har det ansetts svårmotiverat att införa en så vag lagregel som den som har föreslagits i lagstiftningsarbetet. Samtidigt är det inte vidare rättssäkert att tillämpa ett ansvarsgenombrottsinstitut för aktieägare. Trots problematiken anses det dock mer rättssäkert att fortsätta som idag än att försöka inkorporera en regel i lagen. Rättssäkerheten skulle sannolikt inte öka om en lagreglering skedde.

Förkortningar

ABL	Aktiebolagslagen (2005:551)
HD	Högsta domstolen
HovR	Hovrätten
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
Prop.	Proposition
RH	Rättsfall från hovrätterna
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk Juristtidning
TR	Tingsrätten

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Vad som kännetecknar aktiebolagsformen mest är att dess aktieägare inte blir personligt ansvariga för bolagets skulder.¹ Detta framkommer ur 1 kap. 3 § aktiebolagslagen (2005:551), ABL. Innebörden av denna huvudregel är att ingen aktieägare kan krävas på mer ekonomiska insatser än vad hen ursprungligen investerat. Det är på många sätt fördelaktigt med ett så starkt aktieägar-skydd, men regeln har även uppmuntrat till visst missbruk av aktiebolagsformen. Tidigt 1900-tal var det vanligt att aktieägarna gick i borgen för sitt bolag, som ett krav från borgenärer för att lämna krediter.² Huvudregeln angående aktieägars personliga ansvar har, likt de flesta andra huvudregler, flera undantag. En del är lagreglerade³, men det finns även ett icke lagreglerat undantag som har vuxit fram i praxis och som denna uppsats ska granska. Detta icke lagreglerade undantag brukar kallas för *principen om ansvarsgenombrott* och ämnar reglera de fall av missbruk av aktiebolagsformen som inte fångas upp av de lagreglerade undantagen.⁴ Erkännandet av denna princip inom svensk rätt är väl omdebatterat.⁵ Gränserna för den personliga ansvarsfriheten har diskuterats i rättsvetenskapen och i rättspraxis. Huruvida en aktieägare, trots 1 kap. 3 § ABL, kan ställas ansvarig för ett aktiebolags förpliktelser har blivit en iögonfallande debatt. Intressant är hur rättssäkerheten påverkas av att principen om ansvarsgenombrott tillämpas trots att någon lagreglering inte kommit till stånd.

¹ Prop. 2004/05:85 s. 206.

² Bergström & Samuelsson (2015) s. 43.

³ Exv. 2 kap. 25–27 §§, 25 kap. 19 §, 29 kap. 3 § ABL.

⁴ Nerep (2003) s. 13.

⁵ Bergström & Samuelsson (2015) s. 250.

1.2 Syfte

Lagstiftarens beslut att överlåta utvecklingen av principen om ansvarsgenombrott till domstolarna leder till att dessa besitter både den lagstiftande och den dömande makten i frågan. Följande framställning avser att söka reda ut huruvida rättssäkerheten påverkas av att domstolarna tillämpar ett ansvarsgenombrottsinstitut som inte har inkorporerats i lagen utan endast vuxit fram i praxis.

1.3 Frågeställning

För att uppnå syftet med uppsatsen kommer följande huvudfrågeställning att besvaras:

- Hur påverkas rättssäkerheten av att ansvarsgenombrott inte är lagreglerat?

Denna övergripande frågeställning kan i sin tur delas in i följande underfrågeställningar:

- Vilka rekvisit ska uppfyllas för att ansvarsgenombrott ska aktualiseras?
- Hur har lagstiftningsarbetet sett ut fram till idag?
- Vilka åsikter har förts fram i doktrin gällande rättsläget?

1.4 Avgränsningar

Denna framställning koncentrerar sig på aktieägares eventuella personliga ansvar för ett bolags förpliktelser. Ansvar för andra bolagsaktörer, såsom exempelvis styrelseledamöter, kommer därför inte att behandlas. Nära samband med ansvarsgenombrott har den problematiska frågan angående rättegångskostnader. Av utrymmesskäl kommer dock denna aspekt inte att behandlas i denna framställning. Uppsatsen är avgränsad till att behandla svensk rätt och kommer inte innehålla någon komparativ redogörelse.

1.5 Metod och perspektiv

Den tillämpade metoden i förevarande framställning är den rättsdogmatiska. Rättskällevärdet är central i tillämpningen av denna metod. Svaren på frågeställningarna har sökts i lagstiftning, i rättspraxis, i lagförarbeten samt i rättsdogmatiskt orienterad litteratur, vilka anses vara de allmänt accepterade rättskällorna.⁶ Doktrin har i detta arbete inte givits någon självständig auktoritet, utan används för att bearbeta och analysera de övriga rättskällorna och på så sätt styrka eller kritisera dessa.⁷ Den inledande delen av uppsatsen ägnas åt att beskriva rättsläget utifrån ett de-lege-lata-perspektiv medan det i analysen förs en kortare de-lege-ferenda-diskussion.⁸

Uppsatsen genomsyras av ett rättssäkerhetsperspektiv. Begreppet rättssäkerhet är sedan lång tid tillbaka väl etablerat och därför är det anmärkningsvärt att det fortfarande råder stor diskrepans i frågan om begreppets innebörd. Oklarheten till trots föreligger viss enighet om begreppets grundläggande betydelse. Först och främst att rättssäkerhetens kärna ligger i *förutsebarhet* av rättsliga besluts utfall. Vikt läggs här vid rättens entydighet. Vidare anses enighet råda gällande kravet på att *den offentliga makten utövas under lagarna*.⁹

I denna framställning kommer definitionen av perspektivet tolkas likt ovan. I analysen kommer perspektivet anläggas för att söka utröna ifall rättssäkerheten påverkas utifrån de två ovannämnda rekvisiten, nämligen förutsebarheten samt kravet på att den offentliga makten ska utövas under lagarna.

⁶ Korling & Zamboni (2013) s. 21 ff.

⁷ Ibid, s. 27.

⁸ Ibid, s. 36.

⁹ Zila, SvJT 1990 s. 284.

1.6 Material

I avsaknad av lagregleringar har rättspraxis och då framförallt NJA 2014 s. 877 tillmätts en central roll i uppsatsen, detta i enlighet med rättskällehierarkin. Övrig praxis som har tagits upp är det äldre rättsfallet NJA 1947 s. 647, som trots sin ålder anses relevant som ett av de första fallen som tog upp problematiken kring ansvarsgenombrott för aktieägare. En färsk dom från Svea hovrätt, mål nr T1337-17, har även beaktats då det är det senaste fallet inom området. Statliga utredningar och propositioner har använts för att redogöra för gällande rätt och det lagstiftningsarbete som lett fram till hur aktiebolagslagen är utformad som den är idag.

I avsnitt 4.4 analyseras praxis utifrån fem utvalda artiklar, författade av Adestam, Andersson, Nerep, Rönnheden och Sandström. Samtliga dessa behandlar rättsfall NJA 2014 s. 877. Artiklars självständiga auktoritet som rättskällor kan visserligen ifrågasättas av rättskälleläran.¹⁰ De har dock använts i syfte att förstå och analysera resultatet av målet, snarare än att ge uttryck för gällande rätt. Anledningen till att enbart artiklar kring detta rättsfall har valts ut är att det är det mest uppmärksamaste fallet under modern tid och att den faktiska innebörden av Högsta domstolens domskäl har varit ett ämne i den juridiska diskussionen.

1.7 Forskningsläge

Problematiken kring aktieägares ansvar för aktiebolags förpliktelser är ett ämne som har debatterats i doktrin under lång tid. Adestam, postdoktor i civilrätt vid Lunds universitet, är av åsikten att detta ansvar åläggs med stöd av allmänna rättsnormer medan Andersson, professor i civilrätt vid Uppsala universitet, anser att det finns flera möjliga förklaringar till det personliga ansva-

¹⁰ Korling & Zamboni (2013) s. 27.

ret. Än idag kan rättsläget inte beskrivas som annat än oklart. I och med avgörandet NJA 2014 s. 877 var förväntningarna höga på hur Högsta domstolen skulle formulera ett nytt banbrytande prejudikat. Utfallet blev dock inte som väntat och det råder divergens i hur prejudikatet ska tolkas.

1.8 Disposition

Förevarande uppsats är indelad i fem olika kapitel. I det inledande kapitlet presenteras en deskriptiv redogörelse för gällande rätt och hur arbetet kring lagstiftningen sett ut historiskt. De tre rekvisit som tas upp i statliga utredningar samt i doktrin har behandlats kort var för sig: osjälvständighetsrekvisitet, otillbörlighetsrekvisitet samt underkapitaliseringsrekvisitet. I efterföljande kapitel behandlas tre för framställningens syfte relevanta rättsfall. Det domstolsavgörande som ges störst utrymme i uppsatsen är NJA 2014 s. 877 ("Processorfallet") vilket fått en central roll för arbetet. I avsnitt fyra diskuteras åsikter i doktrin avseende "Processorfallet". I det femte kapitlet preciseras och analyseras när ansvar för aktieägare blir aktuellt. En diskussion förs angående om, och i så fall hur, rättssäkerheten påverkas av att problemet förblivit oreglerat i lag. Avsnitt 5.4 innehåller en avslutande reflektion.

2 Aktieägares begränsade ansvar

2.1 Gällande rätt

Enligt 1 kap. 3 § ABL är aktieägare fria från betalningsansvar för bolagets förpliktelser. Detta utgör en grundpelare i bolagsformen och kan sägas vara dess främsta kännetecken. Regeln innebär att en aktieägare inte riskerar att förlora mer än hen har investerat, samt eventuellt tillskjutet kapital. Vad som gäller för bolagets borgenärer är således att de får söka betalning ur bolagets tillgångar.¹¹

I rättspraxis har det dock förekommit flertalet fall där rätten ådömt personligt ansvar för vissa aktieägare. Detta har då skett utan lagstöd och har kommit att kallas för *ansvarsgenombrott*. Den praxis som har utarbetats visar på att ett ansvarsgenombrott kan aktualiseras i fall då aktieägarna har använt bolagsformen på ett otillbörligt sätt i syfte att skydda sig själva från negativa ekonomiska konsekvenser.¹²

2.2 Lagstiftningsprocessen

Redan på 1980-talet föreslog Betalningsansvarskommittén att införa en uttrycklig regel om ansvarsgenombrott i sitt betänkande Ansvarsgenombrott m.m.¹³ Regeln föreslogs ha följande lydelse:

Kan ett aktiebolag inte uppfylla sina förpliktelser mot borgenärerna och beror detta på att en delägare begagnat sitt inflytande över bolaget på ett gentemot borgenärerna otillbörligt sätt, svarar delägaren solidariskt med bolaget för vad som brister. Ansvar inträder dock inte i annat fall än då bolagets ekonomiska underlag varit uppenbart otillräckligt i förhållande till verksamhetens art och omfattning samt till förutsebara risker. För förpliktelser på grund av

¹¹ SOU 2001:1 s. 279; prop. 2004/04:85 s. 196.

¹² ABL 1 kap. 3 § En kommentar.

¹³ SOU 1987:59.

avtal med viss borgenär inträder ej ansvar för delägare, som gjort vad som på honom skäligen ankommit för att upplysa borgenären om bolagets ekonomiska förhållanden.

Den som utan att var delägare har ett bestämmande inflytande över bolagets verksamhet är ansvarig enligt de grunder som anges i första stycket.¹⁴

Förslaget fick skarp kritik av bland annat Lagrådet och utredningen ledde inte till något lagförslag. Lagrådet ansåg att införandet av en sådan regel skulle innebära osäkerhet för de som driver näringsverksamhet i form av aktiebolag. Vidare menade Lagrådet att det ur rättssäkerhetssynpunkt var osäkert om någon tillfredsställande lösning skulle kunna hittas. Rekvisit såsom ”otillbörligt” samt ”uppenbart” otillräckligt ekonomiskt underlag ansågs för vaga och allmänt hållna och riskerade därför innebära ett nytt osäkerhetsmoment istället för att gynna rättssäkerheten.¹⁵

Något senare fick en ny kommitté, Aktiebolagskommittén, i uppdrag att utreda frågan om ansvarsgenombrott på nytt.¹⁶ Aktiebolagskommittén nådde slutsatsen att det inte fanns något behov av en generell genombrottsregel, detta framförallt med tanke på problematiken som en sådan regel skulle aktualisera ur rättssäkerhetssynpunkt.¹⁷ Kommittén såg stora svårigheter med att hitta tillfredsställande alternativ till otillbörlighets- och konsolideringsrekvisiten samt ansåg att behovet av en lagreglering av ansvarsinstitutet var mindre än när Betalningsansvarskommittén gjorde sin utredning. Anledningen att Aktiebolagskommittén valde att avstå från att lämna ett lagförslag var kombinationen att det inte fanns ett uttalat behov av en sådan samt svårigheterna att formulera en rättssäker och generell regel.¹⁸ Regeringen framhöll i efterföljande proposition att införandet av en genombrottsregel riskerade att äventyra aktiebolagsformens attraktivitet och användbarhet. Regeringen beslutade vidare att inte införa några regler om ansvarsgenombrott, men lämnade det

¹⁴ SOU 1987:59 s. 31.

¹⁵ Prop. 1990/91:198 s. 42f.

¹⁶ Dir 1991:89.

¹⁷ SOU 2001:1 s. 288.

¹⁸ Ibid, s. 285f.

öppet för domstolarna att tillämpa och utveckla de principer som kommit att växa fram i praxis beträffande ansvarsgenombrott.¹⁹

¹⁹ Prop. 2004/05:85 s. 207f.

3 Ansvarsgenombrott

3.1 Inledning

Med ansvarsgenombrott avses att aktieägare, på talan av fordringsägare, ådöms att personligen svara för ett bolags förpliktelser trots att de inte brutit mot någon regel i aktiebolagslagen eller brustit i sin plikt att fullgöra någon skyldighet för bolaget.²⁰ Ansvarsgenombrott aktualiseras i fall där en eller ett fåtal aktieägare driver en verksamhet som är osjälvständig i förhållande till bolagets vanliga verksamhet, där aktiebolagsformen utnyttjas på ett stötande vis för att undkomma ersättningsskyldighet samt där det är uppenbart att bolaget inte har tillräckligt kapitalunderlag. Detta kan sammanfattas med tre rekvisit som ska uppfyllas för att principen om ansvarsgenombrott ska aktualiseras; osjälvständighetsrekvisitet, otillbörlighetsrekvisitet samt underkapitaliseringsrekvisitet.²¹

3.2 Genombrottsregel med stöd i praxis?

Trots avsaknad av en lagreglering om ansvarsgenombrott, har förekomsten av aktieägarens personliga ansvar varit ett ämne som diskuterats flitigt såväl i utredningar som doktrin. Flera gånger har detta undantag från huvudregeln i 1 kap. 3 § ABL beskrivits som en oskriven associationsrättslig genombrottsregel.²²

Utredningen ”Aktiekapital i privata bolag” beskriver det som att det i praxis gjorts avsteg från ABL när huvudregeln ansetts leda till orimliga konsekvenser. Vidare konstateras i utredningen att det inte givits någon klar definition över begreppet ansvarsgenombrott. Dock visar både praxis och doktrin att det

²⁰ Bergström & Samuelsson (2015) s. 250.

²¹ SOU 2008:49 s. 55.

²² Exv. Andersson (2010) s. 287ff.

finns tre specifika rekvisit vilka alla ska vara uppfyllda för att ansvarsgenombrott ska aktualiseras: osjälvständighet, otillbörlighet samt underkapitalisering.²³

3.2.1 Osjälvständighetsrekvisitet

Osjälvständighetsrekvisitet kan uppfyllas i fall där ett begränsat antal aktieägare driver en verksamhet som är osjälvständig i förhållande till deras egen verksamhet.²⁴

I Betalningsansvarskommitténs beskrivning av rekvisitet ses det snarare som en del i otillbörlighetsrekvisitet än som ett eget rekvisit.²⁵ Då den svenska rättsordningen godtar enmansaktiebolag som en legitim verksamhetsform menar kommittén att avsaknad av självständig förvaltning inte kan vara ett rekvisit för ansvarsgenombrott. Vad som bör läggas till grund för ansvarsfrågan är om osjälvständigheten utnyttjas på ett otillbörligt sätt och inte självständigheten i sig.²⁶

3.2.2 Otillbörlighetsrekvisitet

Otillbörlighetsrekvisitet kräver att delägarna på ett stötande sätt använt sig av bolagsformen för att minimera sin egen ersättningsskyldighet. I Betalningsansvarskommitténs lagförslag utgör detta det centrala rekvisitet för ansvarsgenombrott. Det formulerades där som att ”har en delägare begagnat sitt inflytande över bolaget på ett gentemot borgenärerna otillbörligt sätt” föreligger betalningsansvar för denne.²⁷ Hur begreppet *otillbörligt* ska tolkas var dock något som kommittén överlät till rättstillämpningen. Enligt Nerep, professor i svensk och internationell handelsrätt vid Handelshögskolan i Stockholm, var den enda vägledningen angående begreppet som kommittén bidrog med att det skulle föreligga ”ett planmässigt handlande för att minimera det

²³ SOU 2008:49 s. 55.

²⁴ Ibid.

²⁵ SOU 1987:59 s. 103f.

²⁶ Nerep (2015) s. 29.

²⁷ SOU 1987:59 s. 129.

för borgenärerna i händelse av bolagets obestånd tillgängliga bolagskapitalet”.²⁸

3.2.3 Underkapitaliseringsrekvisitet

Det tredje konstitutiva rekvisitet är det om underkapitalisering som innebär att bolaget har ett uppenbart otillräckligt aktiekapital.

Betalningsansvarskommittén formulerade detta rekvisit som att ”bolagets ekonomiska underlag skulle ha varit uppenbart otillräckligt i förhållande till verksamhetens art och omfattning samt till förutsebara risker”.²⁹

En märkbar svaghet med underkapitaliseringsrekvisitet är enligt Nerep att många svenska aktiebolag troligen skulle betraktas som underkapitaliserade, till och med uppenbart så. Betalningskommittén sökte bringa klarhet i begreppet genom att slå fast att man skulle se till ”verksamhetens art, omfattning och förutsebara risker”, dock utan framgång. Med tanke på dagens aktiebolags riskexponering och det låga minimikravet på 50 000 kronor i aktiekapital skulle många klassas som uppenbart underkapitaliserade. Nerep anser att rekvisitet inte fyller någon självständig funktion.³⁰

3.3 Distinktionen mellan frivilliga och ofrivilliga borgenärer

Utifrån ovan beskrivna tre rekvisit kan det konstateras att det för ansvarsgeombrott krävs att ett bolag drivs av en eller ett fåtal ägare som har ett dominerande inflytande över bolaget när bolaget är uppenbart underkapitaliserat. För frågan om vem som kan göra anspråk på detta personliga betalningsan-

²⁸ Nerep (2015) s. 31.

²⁹ SOU 1987:59 s. 130.

³⁰ Nerep (2015) s. 26f.

svar har det ansetts vara av yttersta vikt att göra en distinktion mellan *frivilliga och ofrivilliga* borgenärer.³¹ Det är således nödvändigt att åtskilja de som på frivillig basis har ingått förbindelse, exempelvis genom avtal, med ett bolag och de som har en fordran på ett bolag med grund i ett utomobligatoriskt förhållande, exempelvis rätten till ersättning för rättegångskostnader. Gemensamt för de förra är att de i regel har möjlighet att utvärdera bolagets ställning innan de ingår avtal. På så sätt måste deras rättsskydd, menar HD i NJA 2014 s. 877, anses vara tillgodosett med de aktiebolagsrättsliga reglerna. Däremot anser HD att en borgenär som inte kunnat undvika sin fordring hos bolaget, en så kallad ofrivillig borgenär, i vissa fall är i behov av ett förstärkt rättsskydd. Typfallet här är den som stäms i domstol och därav inte kan undandra sig en rättegångsprocess.³² Här menar HD att hänsyn främst ska fästas vid *vad för slags fordring* det är samt *ändamålet* bakom den rättsregel som fordringen vilar på.³³ Sandström, professor emeritus i aktiebolagsrätt vid Lunds universitet, är av åsikten att ansvarsgenombrott i princip bör vara uteslutet i inomobligatoriska förhållanden, då det där åligger borgenären att bedöma bolagets ekonomiska ställning. Skulle borgenären kunna visa sig vara i god tro angående sin motparts ekonomiska förhållanden, anser dock Sandström att ansvarsgenombrott skulle kunna aktualiseras även i inomobligatoriska förhållanden.³⁴

³¹ Andersson (2010) s. 55.

³² Bergström & Samuelsson (2015) s. 251f.; NJA 2014 s. 877 p.10–11.

³³ NJA 2014 s. 877 p. 10–11.

³⁴ Sandström (2017) s. 353.

4 Praxis

4.1 NJA 1947 s. 647 ”Dammbolaget”

4.1.1 Omständigheter i fallet

Frågan i detta mål var huruvida ägarna till ett intressentbolag kunde bli ansvariga för bolagets förpliktelser. Fyra aktiebolag och en kommun, vilka alla ägde vattenverk vid en å, hade gått ihop och köpt ett bolag (intressentbolaget). Avsikten med detta var att förvärva en damm för att kunna reglera vattenflödet från dammen så att deras egna verksamheter gynnades.³⁵

På grund av vattenflödet översvämmades en del mark som låg i nära anslutning till dammen. En drabbad markägare stämde intressentbolaget och krävde skadestånd för sin ekonomiska skada. Talan bifölls visserligen, men det visade sig att intressentbolaget saknade tillgångar och försattes därmed i konkurs utan att käranden utfick någon ersättning. Då vände sig markägaren till bolagets ägare och krävde att de solidariskt skulle svara för sitt bolags förpliktelser.³⁶

4.1.2 Rättens bedömning

I målet konstaterades att samtliga fem aktieägare ägde vattenverk i nära anslutning till dammen och gynnades således av att själva kunna kontrollera vattenflödet. Vattendomstolen kom fram till att, vilket Vattenöverdomstolen och efter revision även Högsta domstolen sedan fastslog, dammbyggnaden förvärvats i syfte att kunna reglera vattenflödet till förmån för de fem aktieägarnas egna vattenverksanläggningar. Vidare konstaterade domstolen att intressentbolaget bildats enbart för förvärvet av dammen, ingen annan verksamhet bedrevs av bolaget.

³⁵ NJA 1947 s. 467 (på sid. 1–2).

³⁶ Ibid, s. 3.

På grund av att intressentbolaget inte bedrivit någon förvärvsverksamhet samt att alla kostnader hanterats genom tillskott från ägarna dömdes aktieägarna till solidariskt betalningsansvar gentemot markägaren.

Rätten konstaterade att intressentbolaget var osjälvständigt i förhållande till de fem aktieägarna, att bolaget var underkapitaliserat samt att på det sätt som det användes utgjorde ett otillbörligt utnyttjande av aktiebolagsformen.³⁷

4.2 NJA 2014 s. 877 ”Processor”

4.2.1 Omständigheter i fallet

I rättsfallet har vi två privatpersoner som ägde varsin koncern med aktiebolag. Dessa koncerner höll på med affärer med CFC-bolag³⁸ och för verksamheter-
nas ändamål hade en extern revisionsbyrå anlåtats. En skatterevision av Skat-
teverket hos koncernerna ledde till att de yrkade skatteavdragen underkändes
av domstol. Av denna anledning gick de båda koncernerna i konkurs och kon-
kursbona stämde den skatterådgivande revisionsbyrån på den grund att byrån
varit vårdslös i utförandet av sitt uppdrag och yrkade att byrån skulle förplik-
tas att ersätta bolagen för deras ekonomiska skador.

I samband med detta överlät de båda konkursbona tvisteföremålet till ett av
de tidigare koncernägarnas nybildade företag. Det nyförvärvade bolaget var
ett lagerbolag och kom att kallas ”Processbolaget”. Ingen annan verksamhet
bedrevs i bolaget.

Skadeståndstalan ogillades av rätten, men då bolaget inte hade några resurser
försattes det, på egen begäran, i konkurs. Vinnande part stod således utan er-
sättning och valde att stämma de två ägarna, i egenskap av aktieägare, grundat
på principen om ansvarsgenombrott.

³⁷ NJA 1947 s. 647 (på sid. 3).

³⁸ Controlled Foreign Company, innebär att bolaget har skattehemvist i ett lågskatteland
med ägare i annat land.

4.2.2 Rättens bedömning

Både TR och HovR biföll revisionsbyråns talan och ålade de tilltalade att solidariskt ersätta byrån med den yrkade summan med stöd av det som kallats för en icke lagreglerad associationsrättslig regel om ansvarsgenombrott. Underrätternas tolkning av ansvarsgenombrottsinstitutet följde den av praxis utarbetade principen om personligt betalningsansvar för aktieägare.³⁹ Rekvisiten som omtalades var otillbörlighet, osjälvständighet samt underkapitalisering.

Högsta domstolen gav prövningstillstånd angående frågan om personligt betalningsansvar för ägarna. HD slog fast att de tilltalade skulle förpliktas ersätta revisionsbyrån, men domskälen skilde sig från underrätterna.

HD lyfte fram att den grupp som i vissa situationer är i behov av ett särskilt rättsskydd är de ofrivilliga borgenärerna. Genom detta uttalande menade HD att:

En särställning när det gäller möjligheten att en aktieägare eller annan skulle ansvara för en bolagsförpliktelse intar ofrivilliga borgenärer. Den som frivilligt träder in i förbindelse med bolaget – typiskt sett genom att ett avtal ingås med detta – kan i regel utvärdera bolagets ställning. Behovet av rättsskydd när det gäller bolagets betalningsförmåga måste då anses vara tillgodosett med de aktiebolagsrättsliga reglerna.⁴⁰

Även om processen hade sin grund i en avtalsrelation mellan revisionsbyrån och de två koncernerna hade byrån då de blev stämnda som svarande part ingen möjlighet att undgå rättsprocessen.

HD påpekade att de två tilltalade varit processbolagets enda delägare samt att det inte funnits några övriga anställda och att de således hade ett bestämmande inflytande över bolaget. Vidare bedrevs ingen annan verksamhet av

³⁹ Se avsnitt 3.1 om NJA 1947 s. 647. Övrig praxis som ger stöd för samma princip är exv. NJA 1975 s. 47 och RH 2011:24, vilka av utrymmesskäl ej har tagits upp.

⁴⁰ NJA 2014 s. 877 p. 10.

bolaget, dess ekonomiska transaktioner hade uteslutande hört ihop med bolagets egna ombudskostnader och det verkade inte ha funnits någon ekonomisk plan för hur kostnader vid en eventuell förlust i rättsprocessen skulle täckas. Rätten kom fram till att sättet som bolaget använts utgjorde ett illojalt missbruk av aktiebolaget som bolagsform och nådde slutsatsen:

Slutsatsen är att bolaget har utgjort endast ett medel för M.H och J.L att kunna driva rättsprocessen avseende den förvärvade fordringen med en begränsad risk för negativa konsekvenser för egen del, men med bibehållen möjlighet att få del av de ekonomiska fördelarna vid en framgång i processen. Arrangemanget har således uteslutande syftat till att kringgå rättegångsbalkens regler om ansvar för rättegångskostnader och därmed till att rubba det incitament och den balans som dessa regler avser att åstadkomma.⁴¹

Avgörande var vilken typ av fordran det var, rättegångskostnader, och ändamålet bakom den rättsregel som fordran vilade på. Av rättegångsbalken (1942:740) följer att förlorande part ska ersätta motparten för dennes rättegångskostnader, vilket är det uppenbara ändamålet med rättsregeln.

De tilltalade blev personligt ansvariga för bolagets rättegångskostnader. HD gjorde här ett frånsteg från hur domstolar tidigare bedömt frågan om ansvarsgenombrott för aktieägare när de tryckte på att svarande var i behov av ett förstärkt rättsskydd och avgörande för utgången var just vilken typ av fordring sam ändamålet bakom den aktuella rättsregeln. De tidigare tillämpade rekvisiten var inte centrala för utgången i målet.

4.3 Svea hovrätt mål T-1337-17

4.3.1 Omständigheter i fallet

Efter att ett aktiebolag likviderats ansåg sig en av aktieägarna, X, ha en skadeståndsfordran mot resterande aktieägare och ledamöter (i fortsättningen motparterna). Detta med anledning av att X ansåg att åtgärder som vidtagits i

⁴¹ NJA 2014 s. 877 p.14. I HD:s domskäl skrevs de tilltalades fullständiga namn ut. I denna framställning har valts att istället endast skriva ut deras initialer.

samband med likvidationen överträtt aktiebolagens regler. X överlät denna fordran till sitt egna bolag, Y, där han var ensam ägare samt ledamot, för en summa om 1000 kronor.

Bolaget Y väckte talan mot de resterande ägarna i det tidigare bolaget och yrkade att de solidariskt skulle förpliktas att utge skadestånd till bolaget motsvarande den summa som X påstod sig ha lidit i samband med likvidationen.

I en mellandom från tingsrätten, som fastställdes först av Svea hovrätt och sedermera Högsta domstolen, fann rätten att motparterna inte hade överträtt aktiebolagens regler i samband med likvidationen.

Nacka tingsrätt ogillade skadeståndstalan varpå bolaget förpliktades att betala motparternas rättegångskostnader. Då visade det sig att bolaget inte hade några tillgångar och det försattes, på egen begäran, i konkurs. Motparterna stämde X personligen i enlighet med principen om ansvarsgenombrott.

Motparterna hävdade att bolaget Y endast utgjort ett medel för X som uteslutande syftat till att kringgå rättegångsbalkens regler om ansvar för rättegångskostnader.

4.3.2 Rättens bedömning

Tingsrätten började med att konstatera att NJA 2014 s. 877 är ett vägledande rättsfall i vilket Högsta domstolen framhöll att ofrivilliga borgenärer är en grupp som i vissa situationer är i behov av ett särskilt, förstärkt, rättsskydd. I rättsfallet poängterades vidare att den som stäms in i en rättegång i princip inte kan undandra sig en process och således utgör en så kallad ofrivillig borgenär.⁴²

I detta fall hade motparterna blivit stämda av bolaget Y och var således att betrakta som sådana ofrivilliga borgenärer vilka är särskilt skyddsvärda. Att

⁴² Nacka tingsrätt dom den 20 januari 2017 i mål nr T4520-15, s. 10.

driva en rättsprocess var verksamhetsfrämmande för bolaget då det inte var en del av dess verksamhetsföremål och inte heller något som tidigare gjorts. På grund av detta gjordes bedömningen att bolaget inte drev processen för egen del utan för X räkning.⁴³

Sammantaget ansåg tingsrätten att:

Arrangemanget har således uteslutande syftat till att kringgå rättegångsbalkens regler om ansvar för rättegångskostnader.⁴⁴

X förpliktades att ersätta motparterna för deras rättegångskostnader i målet mellan dem och bolaget.

Enligt hovrättens mening torde en ansvarsgenombrottsregel endast aktualiseras undantagsvis och vid kvalificerat otillbörliga bolagsarrangemang då den grundläggande principen för aktiebolag är att aktieägare är fria från personligt ansvar.⁴⁵

Hovrätten delade tingsrättens bedömning att bolaget bedrev verksamhetsfrämmande verksamhet i och med processen samt att X själv kunde styra över bolagets tillgångar och kapital.⁴⁶ Tillades gjordes att det var X som påstod sig lida ekonomiska skada till följd av likvidationen samt att fordran förvärvats av bolaget Y därför att X uppgett att hen själv inte hade ekonomiska förutsättningar för att driva processen. Detta tydde, enligt hovrätten, på ett planmässigt handlande av X för att minminera de negativa ekonomiska konsekvenserna för sig själv vilket handlar om ett otillbörligt och illojalt utnyttjande av bolagsformen. Bolaget användes således som en processtorped.⁴⁷

Rätten ansåg det bevisat att bolagsarrangemanget uteslutande syftat till att kringgå rättegångsbalkens regler om ansvar för rättegångskostnader samt att

⁴³ Nacka tingsrätt dom den 20 januari 2017 i mål nr T4520-15, s. 11f.

⁴⁴ Ibid, s. 13.

⁴⁵ Svea hovrätts dom den 18 februari 2018 i mål nr T1337-17, s. 4.

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ Ibid, s. 5.

X ”agerande i övrigt på ett kvalificerat otillbörligt agerande från hans sida som syftat till ett undkomma betalningsansvar för motpartens rättegångskostnader”.⁴⁸ Hovrätten fastställde tingsrättens dom. Högsta domstolen meddelade inte prövningstillstånd.⁴⁹

4.4 Analyser av ”Processor” i doktrin

Det så kallade ”Processorfallet” är det mest uppmärksammaste rättsfallet på området. Av den anledningen ska nedan redogöras för några åsikter om domen. Medan vissa skribenter anser det vara ett banbrytande rättsfall är andra av åsikten att rätten varit alldeles för oklar i sina domskäl och att prejudikatet därav blir svårt att applicera på andra liknande fall.

4.4.1 Sandström

Torsten Sandström, professor emeritus i civilrätt vid Lunds universitet, anser att HD:s val av alternativa civilrättsliga grunder för ett ansvarsgenombrott är klokt. Dock är han kritisk mot domskälen och framhåller att HD ser ansvarsgenombrott som ett samlingsbegrepp bestående av allmänna civilrättsliga grundsatser vilket är alltför oprecist. Vidare påstår Sandström att genom att rätten använde sig av uttalandet ”även i andra särskilt kvalificerade fall kan ett personligt betalningsansvar för aktieägare komma i fråga” utan att komma med preciserande exempel var alldeles för oklar.⁵⁰ Ska rekvisit som tillämpats tidigare, såsom underkapitalisering, bolagets osjälvständighet samt obestånd medräknas?

Enligt Sandström finns det två olika tolkningsalternativ av uttrycket. Den ena tolkningen innebär att HD avser en rad civilrättsliga regelkomplex som pekar

⁴⁸ Svea hovrätts dom den 18 februari 2018 i mål nr T1337-17, s. 6.

⁴⁹ Högsta domstolens beslut den 24 april 2018 i mål nr T1437-18.

⁵⁰ Sandström (2015) avsnitt 3.

ut de ansvariga, som exempel härpå kan partsförhållande och allmänna skadeståndsrättsliga principer nämnas. Med denna tolkning är det möjligt att HD önskade skrota själva begreppet ansvarsgenombrott som en separat rättskälla i ABL och således vill att den äldre diskussionen om ansvarsgenombrottet exkluderas.⁵¹ Med det andra tolkningssättet inbegriper uttrycket några av de traditionella rekvisiten och det öppnas således upp möjligheter för ansvarsargument som exempelvis bolagets osjälvständighet och underkapitalisering, det vill säga kriterier som även tidigare ansetts stipulera ett ansvarsgenombrottsinstitut.⁵² Sandström lutar något mer åt att tolka HD enligt det första alternativet, men påpekar att den tolkningen medför att begreppet ansvarsgenombrott, med avseende på en oskriven associationsrättslig genombrottsregel, inte är att anse som gällande rätt. Att HD ger en så abstrakt lösning på frågan om ansvarsgenombrott gör att Sandström ställer sig kritisk till domen.⁵³

4.4.2 Andersson

Håkan Andersson, professor i civilrätt vid Uppsala universitet, har en annan syn på domen. Han håller inte (helt) med Sandström i att domen exkluderar de klassiska rekvisiten. Han menar att HD snarare gav tre möjliga förklaringar till principerna om ansvarsgenombrott:

- (1) Med en oskriven associationsrättslig genombrottsregel,
- (2) Genom att den verksamhet som bedrivs i själva verket är att anse som bedriven av ägaren själv,
- (3) Med allmänna rättsprinciper om utomobligatoriskt skadeståndsansvar.

Att HD inte ger någon närmre förklaring till vilken av anledningarna som avgör utgången i detta fall är vad som enligt Andersson gör att domen vinner i argumentationsvärde för framtida processer. Han menar att de olika bedöm-

⁵¹ Sandström (2015) avsnitt 3.

⁵² Ibid, avsnitt 5.

⁵³ Ibid, avsnitt 1.

ningsgrunderna visar på ett möjligt kombinationsutrymme att väga olika argument och omständigheter som kan föranleda ansvarsgenombrottet och på så sätt motivera det personliga ansvaret.⁵⁴

4.4.3 Adestam

Johan Adestam är postdoktor i civilrätt vid Lunds universitet. Att det av domen följer att svensk rätt inte innehåller någon regel om ansvarsgenombrott, är hur Adestam väljer att tolka HD i ”Processorfallet”.

Han anser att HD valt att med allmänna rättsprinciper ålägga de två aktieägarna personligt betalningsansvar för sitt bolags förpliktelser. Adestam försöker ur domen abstrahera en rättsnorm enligt följande: ”om aktiebolagets borgenär saknar särskilt skyddsbehov eller om en ändamålsbedömning inte rättfärdigar att aktieägaren åläggs en förpliktelse, saknar aktieägaren ansvar för bolagets förpliktelser.” Ur HD:s dom finner Adestam att ett särskilt skyddsbehov hos borgenären var en nödvändig, men inte tillräcklig, förutsättning för att ansvarsgenombrott skulle aktualiseras samt att det krävdes en ändamålsbedömning huruvida ändamålet bakom den rättsregel som den uppstådda fordringen vilar på rättfärdigar det personliga ansvaret.⁵⁵

Enligt Adestam ålades aktieägarna i fallet ansvar för bolagets förpliktelse på grund av en rättsnorm och inte genom tillämpning av en regel om ansvarsgenombrott. Rättsnormen, som formulerats ovan, har innebörden att ”den som vidtager åtgärder uteslutande i syfte att kringgå reglerna i rättegångsbalken om fördelning av rättegångskostnader ådrar sig en förpliktelse att ersätta rättegångskostnaden, trots att denne inte är part i processen”. Han nämner att HD tar upp en del av de klassiska ansvarsgenombrottsrekvisiten såsom underkapitalisering och osjälvständighet men att dessa, enligt Adestam, används för att rättfärdiga rättsens slutsats om betalningsansvar och inte för att ge stöd till att rekvisit i en regel om ansvarsgenombrott varit uppfyllda. Slutligen är

⁵⁴ Andersson (2014) avsnitt 2.

⁵⁵ Adestam (2015) s. 16.

Adestam av åsikten att det är onödigt att i praxis eftersöka gemensamma rekvisit då han anser dessa omständigheter aldrig har varit tillräckliga eller ens nödvändiga för att en aktieägare ska åläggas ansvar för ett bolags förpliktelser.⁵⁶

4.4.4 Rönnheden

Andreas Rönnheden, advokat och partner på Wistrand advokatbyrå, drar slutsatsen att avsaknaden av litteraturreferenser i HD:s domskäl tyder på viljan att bryta mot tidigare synsätt på ansvarsgenombrottsrekvisiten. Han anser att domen innehåller ett bestämt budskap. Högsta domstolen betonar att avgörande för om ansvar kan förekomma är ”vad för slags fordring det rör sig om samt ändamålet bakom den rättsregel som fordringen vilar på”. Detta tolkar Rönnheden som en bekräftelse på att frågan om ersättning inte primärt ska bedömas ur ett associationsrättsligt perspektiv utan vad som istället styr är fordringens art och den rättsregel som fordringen vilar på.

Hur domen är skriven ger vid handen, enligt Rönnheden, att HD avskiljer personligt ansvar baserat på en oskriven associationsrättslig genombrottsregel och allmänt tillämpliga civilrättsliga principer.⁵⁷ Ett av rättsfallets centrala rekvisit är att det handlar om ofrivilliga borgenärer. Enligt Rönnheden är det i princip uteslutet att det i fall där någon medvetet ingått en rättslig förbindelse med ett företag ska bli fråga om personligt ansvar för bolagets förpliktelser med stöd av en allmän associationsrättslig princip.⁵⁸

Rönnheden anser att rättsfallet har stor principiell betydelse. Han tolkar det som att Högsta domstolen i och med avgörandet vill gå ifrån hur det tidigare har försökts definiera en associationsrättslig genombrottslig regel för ansvars-
genombrott.⁵⁹

⁵⁶ Adestam (2015) s. 23f.

⁵⁷ Rönnheden (2016) s. 180f.

⁵⁸ Ibid, s. 184.

⁵⁹ Rönnheden (2016) s. 186.

4.4.5 Nerep

Erik Nerep, professor i svensk och internationell handelsrätt vid Handelshögskolan i Stockholm, är av åsikten att domen inte ger något betydelsefullt prejudikat för framtiden. Han anser att HD endast gav vägledning i ett enda fall; nämligen att om ett processbolag bildats och förvärvat ett tvisteföremål utslutande i avsikt att driva en rättsprocess blir principerna om ansvarsgenombrott tillämpliga.⁶⁰

⁶⁰ Nerep (2015) s. 39f.

5 Analys och slutsatser

5.1 Inledning

Såsom har redogjorts i denna uppsats är institutet ansvarsgenombrott ett väl omdebatterat ämne och det råder viss divergens angående begreppets innebörd och hur det bör tillämpas.

Inledningsvis klargjordes att denna framställning präglas av ett rättssäkerhetsperspektiv där förutsebarheten och det faktum att makten ska utövas under lagarna är de tyngsta rekvisiten. Nedan kommer en analys föras kring de valda frågeställningarna och denna uppsats slutsatser kommer att presenteras.

5.2 Ansvarsgenombrottet

Vad de statliga utredningarna har kommit fram till är att det finns tre rekvisit som kan appliceras på begreppet ansvarsgenombrott. Dessa är osjälvständighet, otillbörlighet samt underkapitalisering. I domskälen till NJA 1947 s. 647 betonades kriterierna och de var centrala i hur rätten dömde. Efter domen NJA 2014 s. 877 och efterföljande doktrin framstår det dock som oklart huruvida dessa rekvisit alls har något att göra med huruvida rätten ålägger aktieägare personligt ansvar eller inte. I den domen trycktes det mer på fordringens slag och ändamålet bakom rättsregeln som fordran lutade på. Här har vi alltså en divergens i frågan vad som faktiskt utgör rekvisiten för ansvarsgenombrott.

I det lagstiftningsarbete som ägt rum före ”Processor” var de tre rekvisiten genomgående en gemensam nämnare. I ”Processor” omnämns rekvisiten i domskälen, men är som konstaterats inte avgörande för utgången i målet. Avgörande var istället att det var fråga om så kallade ofrivilliga borgenärer samt fordringen ihop med rättsregelns ändamål. I det senaste rättsfallet från Svea hovrätt, mål nummer T1337-17, valde hovrätten att tolka HD:s dom från NJA

2014 s. 877 som att de omständigheter som där togs upp inte utgjorde en uttömmande lista utan att en helhetsbedömning skulle göras i varje enskilt fall. I målet gjorde hovrätten bedömningen att bolaget bedrev verksamhetsfrämmande verksamhet, att ägaren hade ett bestämmande inflytande samt att bolaget var underkapitaliserat. Dessa omständigheter blev avgörande för utgången då hovrätten slog fast att ägaren hade utnyttjat aktiebolagsformen på ett otillbörligt sätt.

I avsnitt 3.3 redogjordes för distinktionen mellan frivilliga och ofrivilliga borgenärer. Konstateras kan att ofrivilliga borgenärer är de som i vissa situationer är i behov av ett särskilt rättsskydd. Dessa borgenärer har inte kunnat undslippa att få en fordran och har således inte haft möjlighet att kontrollera sin motparts kapitaltillgångar.

Angående rekvisitet *otillbörlighet* är detta i sig inte helt tydligt. Vidare definition krävs för att förstå dess innebörd. Betalningskommittén skrev i sitt betänkande år 1987 att deras avsikt var att lämna tolkningen av begreppet upp till rättsväsendet. Detta är ingen rättssäker lösning då det kan kritiseras ur en legalitets- och förutsebarhetssynpunkt. I NJA 2014 s. 877 var otillbörlighet inget som nämndes som avgörande för domen, vilket indikerar på att rätten vill frångå det tidigare synsättet på ansvarsgenombrottet.

Denna framställningen når slutsatsen att det fram till ”Processorfallet” rådde enighet om att de tre rekvisiten otillbörlighet, osjälvständighet och underkapitalisering var applicerbara och vägledande för domstolarnas bedömning. Efter domen har rekvisiten inte samma tyngd utan det är nu ännu viktigare att göra en helhetsbedömning av alla omständigheter i det specifika fallet. Helhetsbedömningen ska göras utifrån den uppstådda fordringens art och ändamålet bakom den rättsregel som fordringen vilar på.

5.3 Hur påverkas rättssäkerheten?

För att söka uppnå syftet för denna framställning har det i uppsatsen först redogjorts för gällande rätt såsom den ser ut idag för att sedan gå igenom tre olika rättsfall och se hur domstolen har dömt. Nedan följer ett försök till att besvara uppsatsen huvudfrågeställning: hur påverkas rättssäkerheten av att ansvarsgenombrott inte är lagreglerat?

Sedan frågan om ifall aktieägares personliga ansvar för ett bolags förpliktelser skulle införlivas i aktiebolagslagen först höjdes år 1987 genom en utredning av Betalningsansvarskommittén har diskussionen inte upphört.

Vid en första anblick kan det tänkas vara en självklarhet att rättssäkerheten påverkas, och det negativt, av att svenska domstolar tillämpar ett ansvarsgenombrottsinstitut som inte är lagreglerat. En viktig poäng med våra lagar är att folket ska veta enligt vilka regler de ska leva samt hur de ska förhålla sig gentemot varandra och staten. Förutsebarheten faller helt om rätten tillämpar regler som finns utanför lagsystemet, vilket är vad som sker på detta område.

Med en djupare eftertanke märks att svaret inte är så självklart. Såsom påpekats i lagstiftningsarbetet finns det sannolikt inget rättssäkert sätt att föra in en regel om personligt ansvar för aktieägare i ABL. Vad lagrådet (och kommittéer) konstaterat är att det är ofrånkomligt att i en sådan lagparagraf ha med rekvisit som ”uppenbart” och ”otillbörligt” vilka är begrepp som är mycket vaga och svårtillämpade. Förutsebarheten inom rättssäkerheten skulle således inte upprätthållas.

I dagsläget upprätthålls inte heller det för rättssäkerheten viktiga rekvisitet att den dömande makten ska utövas under lagarna. Här har vi istället en regel som är utarbetad helt genom praxis. Det är med andra ord domstolarna som utgör både den lagstiftande och den dömande makten. Detta står i strid med den klassiska maktodelningsläran och sedermera även rättssäkerheten så som denna framställning har valt att tolka begreppet.

Att någon statlig utredning inte skett sedan 2008 indikerar att systemet idag är välfungerade alternativt att lagstiftarna inte ser någon bättre lösning. Likt Aktiebolagskommittén slutsats kommer även denna uppsats fram till att en generell lagbestämmelse om ansvarsgenombrott inte fyller någon funktion vid sidan av den mycket omfattande lagregleringen i borgenärsskyddade syfte som redan finns tillgänglig.

Syftet med införandet av en lagreglering torde vara att göra fenomenet ansvarsgenombrott mer synligt än det hittills blivit i rättspraxis, samt att öka rättssäkerheten. För att en lagreglering ska uppfylla kraven för rättssäkerhet är det av yttersta vikt att gemene man kan utläsa ur lagtexten vad som faktiskt gäller. Med vaga begrepp och formuleringar uppnås inte förutsebarhetskravet. All utredning som skett inom området har nått slutsatsen att det inte går att införa en regel med mer specifika begrepp än de som getts som förslag.

För att lagstiftning ska få en preventiv och rättssäker verkan krävs att en företagare eller dess rådgivare kan förutse konsekvenserna av ett bolags handlande, hur en tänkt planlägga sin verksamhet eller lägga upp sitt företag. Det måste vara möjligt att förutse om ett handlande medför att frågan om ansvarsgenombrott aktualiseras. Med tanke på de vaga formuleringar som lagts fram i lagförslagen framstår det som tvivelaktigt om en lagstiftning kan få en önskvärd preventiv effekt. En vagt utformad lagstiftning kan istället medföra ett nytt osäkerhetsmoment i all näringsverksamhet som förs i aktiebolagsform, genom att principen om begränsat ansvar i efterhand kan genombrytas på otillräckligt precisa grunder.

Förevarande framställning når slutsatsen att det möjligtvis är så att rättssäkerheten påverkas av att ansvarsgenombrott är en företeelse som inte har inkorporerats i lagen, men att det inte går att införa på ett rättssäkert sätt. Därför är sättet som vi har idag den bästa lösningen.

5.4 Avslutande kommentarer

Som avslutning kan konstateras att ämnet för denna framställning är något som länge har varit en ständig debatt i doktrin utan att någon egentlig konsensus har uppnåtts.

Vad som vidare här har nåtts fram till är att det *skulle kunna* vara så att rätts-säkerheten påverkas av att en icke-lagreglerad princip tillämpas. Detta speci-ellt då det finns delade meningar, vilka framfördes i avsnitt 4.4, om hur an-svarsgenombrottsinstitutet i själva verket bör tolkas. Att tillämpa en regel som endast finns utanför lagen leder till att förutsebarheten faller, vilket är en hörn-pelare för att uppnå rättssäkerhet. Likaså innebär det att genom att regeln vuxit fram i praxis så sitter domstolarna både på den lagstiftande och den dömande makten. Med detta så utövas inte den dömande makten under la-garna, utan istället parallellt med dem. Även här faller ett tungt rekvisit för förutsebarheten. Kan vi då nå en bättre lösning? Tveksamt. Det mest sann-olika är att det inte går att på ett lyckosamt sätt införa en generell lagstadgad regel om ansvarsgenombrottet som uppfyller kraven för rättssäkerhet. Med en vagt utformad lagparagraf med rekvisit som otillbörligt och uppenbart un-derkapitaliserad uppnås inte kraven på förutsebarhet och rättssäkerheten skulle således inte öka om en lagreglering skedde.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Dir 1991:89 Tilläggsdirektiv till Aktiebolagskommittén.

Prop. 1990:91: 198 om vissa ändringar i aktiebolagslagen.

Prop. 2004/05:85. Ny aktiebolagslag.

SOU 1987:59. Ansvarsgenombrott m.m. Betänkande av betalningsansvarskommittén med förslag till förändringar av aktiebolagslagen.

SOU 2001:1 Ny aktiebolagslag.

SOU 2008:49 Aktiekapital i privata bolag.

Litteratur

Adestam, Johan, *Ansvarsgenombrott och aktieägares personliga ansvarsfrihet – en analys mot bakgrund av NJA 2014 s. 877, Ny Juridik* (2015) 2:15.

Andersson, Jan, *Kapitalskyddet i aktiebolag – en lärobok*, 6:e uppl., LitteraturCompaniet AB, Stockholm, 2010.

Bergström, Clas, Samuelsson, Per, *Aktiebolagets grundproblem*, 5:e uppl., Nordstedts Juridik, Visby, 2015.

Korling, Fredric & Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk Metodlära*, 1: a uppl., Studentlitteratur, Lund, 2013.

Nerep, Erik, *Ansvarsgenombrott i svensk rättspraxis – numera i s.k. processbolag*, NTS 2015:1.

Rönnheden, Andreas, *Ansvarsgenombrott och processbolag*, Juridisk Tidskrift Nr 1 2015/16, s. 176.

Sandström, Torsten, *Svensk aktiebolagsrätt*, 6:e uppl., Norstedts Juridik Stockholm, 2017.

Zila, Josef, *Om rättssäkerhet*, SvJT 1990 s. 284.

Elektroniska källor

Andersson, Håkan, *Ansvarsgenombrott – kvalificering vid processmissbruk*, 2014-12-30, <https://www5.infotorg.se/rb/premium/civilratt/associationsratt/>, hämtad 2018-05-22.

Andersson, Sten, Johansson, Svante, Skog, Rolf, *Aktiebolagslagen (12 juni 2017, Zeteo)*, kommentaren till 1 kap. 3§. https://zeteo.nj.se/document/abl05komm_ablkkap01_s3_s1?anchor=xabl-kommq2005q551_1_kap_3_px, hämtad 2018-05-22.

Sandström, Torsten, *Ansvarsgenombrott och ABL – ett ordknappat prejudikat*, 2015-01-09, <https://www5.infotorg.se/rb/premium/civilratt/associationsratt/aktiebolagsratt/>, hämtad 2018-05-22.

Rättsfallsförteckning och beslut

Högsta domstolens beslut den 24 april 2018 i mål nr T1437-18.

NJA 1947 s. 647.

NJA 2014 s. 877.

Svea hovrätts dom den 18 februari 2018 i mål nr T1337-17.